

GEEN PANIEK?

'Driekwart buitenkerkelijk in het jaar 2020? Valt me nog mee.' Aldus ds. Wim Beekman, voorzitter van de hervormde synode, nadat hij geconfronteerd werd met de onlangs gepubliceerde prognose van het Sociaal en Cultureel Planbureau over de toekomst van kerk en geloof in Nederland. Hij hield zich flink. De rekenaars van het planbureau hadden de cijfers over gelovig Nederland vanaf 1966 tot 1991 eens op een rij gezet en kwamen tot verrassende resultaten. Vooral toen ze de situatie in Nederland vergeleken met die in andere westerse landen. Ons land spant dan met Oost-Duitsland de kroon als het meest gesecculariseerde land. Maar ach, 'in de Middeleeuwen was ook maar tien procent van de bevolking kerkelijk meelevend', relativeert Beekman. Geen paniek dus. De synodevoorzitter vindt vervolgens wel dat er wat moet gebeuren: 'de kerk heeft een hele klus te doen (...) We zullen moeten laten zien welke zin, welk nut de kerk nu kan hebben'.

De rooms-katholieke bisschoppen, ook gevraagd naar hun reactie, reageerden in de zelfde toon: geen paniek. We wisten het allang, aldus kardinaal Simonis, die zich 'allerm minst verrast' toonde door de cijfers: Nederland is zelf een missieland geworden, dat hadden de Nederlandse bisschoppen vorig jaar ook al aan de paus meegedeeld. Maar de kerk heeft in een geïndividualiseerde maatschappij nog steeds een verrassend perspectief te bieden op vrijheid, vredelievendheid en respect. Aldus de kardinaal. En moet er wat veranderen? Dan is uit de cijfers wel duidelijk dat vooral de vrijzinnige gelovigen, die al met één been buiten de kerk staan, afhaken. En als gesterkt komt Simonis dan uit de confrontatie met de cijfers te voorschijn: wie zich in de conservatieve lijn van het Vaticaan blijft opstellen, heeft de meeste toekomst. Geen paniek dus.

'Geen paniek', dat stond er ook letterlijk boven de reactie van de christelijke omroepen, vakbonden en onderwijsinstellingen op dezelfde cijfers. Comfortabel leunend op de ledencijfers van de afgelopen jaren reageert NCRV-voorzitter mr. A. Herstel laconiek: 'Als ik zie dat de NCRV vorig jaar opnieuw ledenwinst heeft geboekt heb ik geen zin om pessimistische verhalen op te hangen.' En enige zelfvertrouwen is hem niet vreemd: 'De NCRV is meegegroeid met de ontwikkelingen in de geloofsbeleving', meent hij en zolang zij dat doet staat de C nog recht overeind. Geen paniek dus, ook hier. En heeft ook de EO niet nog een half miljoen leden?

Flink houden

Meer reacties heb ik nog niet gelezen. Maar ik kan me voorstellen dat het antwoord van bijvoorbeeld christelijke onderwijsorganisaties en de christelijke politieke partijen op de cijfers niet erg zal afwijken: niet overdrijven, want is niet nog tweederde van het basis- en voortgezet onderwijs geschoeid op confessionele grondslag, is het CDA niet nog de grootste partij van Nederland? Al doen de kerken het steeds minder goed: het christelijk geloof ankert blijkbaar nog diep in de Nederlandse ziel, alle sombere voorspellingen ten spijt.

'Geen paniek'. Ze hebben natuurlijk gelijk, de synode-voorzitter, de kardinaal, de omroepbestuurder. Ze reageren kloek en nuchter, zoals van hen verwacht mag worden. 'Je vertelt ons niks nieuws', zeggen de kerkleiders. 'In werkelijkheid valt het nogal mee', voegen de christelijke organisaties daaraan toe en doen er nog een klein triomfalistisch schepje bovenop: integendeel, kijk eens hoe goed wij het doen. Je merkt het: hier zijn stuk voor stuk de Grote Jongens aan het woord die geleerd hebben zich flink te houden en niet gauw van hun stuk te raken. Realo's die niets van de waan van de dag en van een

sensationele pers moeten hebben. Public relations-managers die sussend willen voorkomen dat hun achterban zich ernstig zorgen gaan maken. Want doem-verhalen in de trant van 'wil de laatste gelovige het licht uitdoen?' werken immers als profetieën die zichzelf vervullen. Niemand wil lid zijn van een verliezende partij, laat staan het worden. Peptalk heeft een veel beter effect dan doemdenken. Het is waar, het is wel leger geworden in de kerk, maar tegelijk toch ook eerlijker: 'het bestand is opgeschoond' (Beekman). Ze hebben gelijk, de bestuurders, maar toch.

Er bevalt mij iets niet in hun reacties. Zij zijn me te onderkoeld en te evenwichtig. Hier lijken me teveel de kapiteins aan het woord, die als er op hun schip brand in de machinekamer uitbreekt, de passagiers weer terugsturen naar hun hutten, in plaats van de reddingssloepen in te zetten. Brak er maar paniek uit in de kerk. Schrok er zich maar eens een kerkleider rot. Werden de synodes maar eens rondom zo'n rapport bijeengeroepen. 72 % van de jongeren nu al onkerkelijk? En het blijkt dat jongeren die eenmaal buiten de kerk terecht zijn gekomen, er doorgaans ook niet meer terug komen? 'Alle hens aan dek! We hebben de secularisatie, tot nog toe als een gestage, ondergrondse veenbrand behandeld; zij blijkt een felle uitslaande brand te zijn!' En dan de krantekop: 'Het Sociaal en Cultureel Planbureau jaagt de kerken de stuipen op het lijf.'

Niets van dat alles. De kerken lijken te reageren als elke organisatie in een tijd van recessie: inkrimpen, de buikriem aanhalen en wachten op betere tijden. In het bovenplaatselijk apparaat zal natuurlijk moeten worden gesneden, de theologische opleidingen zullen hun werk moeten concentreren, er zullen kerkgebouwen moeten worden afgestoten. En in een slinkend budget is er voor leuke dingen vanzelfsprekend geen ruimte meer. Al zal er natuurlijk prioriteit worden verleend aan het werk op die plek waar de leegloop het minst te stuiten lijkt: bij de jongeren. Maar voor de rest: geen paniek. In 2020 zien we wel weer.

Mantel en buffer

De christelijk zuilorganisaties hangen bovendien nog als een behaaglijke mantel om de schouders van de kerk: zo koud zal ze het niet direct krijgen. Zij zorgen ervoor dat de secularisatie-soep heter wordt opgediend dan gegeten. Misschien ligt hier ook wel een reden wel voor het ongeschonden zelfvertrouwen van de bestuurders. Al is het christendom in de persoonlijke beleving niet sterk meer, in het maatschappelijk middenveld staat het immers als een machtig bolwerk nog overeind. Ook al heeft men aan de christelijke God niet veel boodschap meer, zijn normen en waarden worden nog als een kostbare erfenis gekoesterd: het confessioneel onderwijs is populair ook bij hen die zelfs niets meer met de kerk hebben. Maar wat als de C van het CDA langzaam van kleur verschiet en eigenlijk al niet meer voor Christelijk, maar voor Conservatief staat? 'Ach de grondslag', hoorde ik een actief christen-democraat onlangs zeggen, 'dat is meer iets voor fijnproevers en hobbyisten.' En wat als het christelijk onderwijs meer trekt om zijn degelijkheid, de NCRV meer om zijn fatsoensimago, de KRO om zijn goedkoopste programmablad, dan om hun gedeelde levensbeschouwelijkheid? De tanende erfenis van de verzuiling wekt de comfortabele, maar verkeerde indruk dat het christelijk geloof nog goed in het zadel van de Nederlandse samenleving zit. Ik ben van harte voorstander van bijzonder onderwijs en stel de publieke rol van een christelijke omroep op hoge prijs. Maar hun huidige rol en functie danken zij in de eerste plaats aan historische, politieke en culturele factoren, en niet aan evangelische. De kerken zitten er nog 'warmpjes' bij, omdat de geschiedenis nog nagloeit.

Misschien weerhoudt deze 'christelijke' zuil in haar nadagen de kerken er wel van om een

volstrekt nieuwe situatie onder ogen te zien, en die vervolgens te vertalen in een visionair kerkelijk beleid en een op de toekomst geënte theologie. De christelijke organisaties vormen nog een buffer die de schok opvangt. Maar niet voor lang, vrees ik. Kerk en westerse cultuur, dat waren vanaf keizer Constantijn tot in de jaren zestig twee handen op één buik. Het christelijk geloof leverde het cement voor de cultuur. Maar de tijd van dat Christendom is voorbij. Het dienen van de twee heren, kerk en cultuur, zal steeds moeilijker worden. Kerken worden een minderheid onder de minderheden, christenen wellicht weer 'vreemdelingen en bijwoners'. Dat is geen ramp, want van ouds eigen aan mensen die zich aan het evangelie binden (Ef. 2:19; Hebr. 11:13; 1 Petr. 2:11). Maar voordat zij het straks feitelijk geworden zijn, zouden ze alvast aan het idee kunnen wennen en zich kunnen instellen op een rol in de marge van de cultuur. In plaats van een strategie van 'redden wat er te redden valt' zou de tijd tot 2020 beter gebruikt kunnen worden om een creatieve visie te ontwikkelen op een kleine kerk in een volstrekt andere situatie. De stroomstoot van een beetje schrik zou daarbij stimulerend kunnen werken.

F. de Lange